

ELŐSZÓ

Régi törekvés az emberi kultúra történetében, hogy érzékeljük és érzékelhetővé tegyük azt, ami vitathatatlanul létezik, ám nincs érzékszerveinkkel megtapasztalható léte: lássuk és láttassuk, ami nem látható, halljuk és hallassuk, ami nem hallható, tapinthatjuk, ami nem tapintható, szagolhassuk, ami nem szagolható, és ízelhessük, ami nem ízelhető. Az állam és a jog – minősítsük azokat akárhogyan; szokás szerint „általános fogalmaknak”, „gondolatoknak”, „normáknak” és „eszméknek”, esetleg „elvonat intézményeknek” – vitathatatlanul az ilyen, érzékileg nem megtapasztalható jelenségek közé tartoznak. Létükre – a fogalmi bizonyosságon túl – egyfelől a „társadalmi gyakorlat” megfigyelése révén, másfelől abból következtetünk, hogy valahol valaki valahogyan megjeleníti őket. Vagyis miközben még senki nem látta *az* államot, nem tapintotta *a* jogot, s nem szagolta *a* tudományukat sem, akadnak, akik megpróbálják láthatóvá vagy kézzel foghatóvá tenni, hogy így fejezzék ki a velük kapcsolatos elgondolásaikat, érzéseiket vagy véleményüket. Ábrázolják, megjelenítik, s ezzel valamilyen módon jelenvalóvá és itt-lévővé teszik; azaz re-prezentálják.

E kötet azt mutatja be, hogy e reprezentációnak az elmúlt évszázadokban az állam és a jog esetében a vizualitás terén melyek voltak, illetőleg korunkban melyek a legjellegzetesebb megnyilvánulásai. A válogatás elsősorban a vizuális kultúra egy-egy metszetében láttatja tárgyát, s teszi ezt úgy, hogy e metszetek körét, sorát és jellegét elsősorban a tárgy – az állam, a jog és tudományuk – jellemző elemei és vonásai, nem pedig a megjelenítés műfaji sajátosságai határozzák meg. E jellemző elemek és vonások egyben a kötet „fejezetei”, melyek – a tartalomjegyzéken túl – a képek alatti alsó margón, a lapszámok mellett olvashatók. E keretek között a kötet a vizualitásra koncentrál; a reprezentáció más, például hallható módjainak bemutatásáról itt eleve le kellett mondanunk. Noha mindenki tudja, hogy – példának okáért – bizonyos zeneművek, így a himnuszok is jelenvalóvá tehetnek egy-egy államot, és a jog bizonyos vonásai színpadi művek révén is megjeleníthetők, ezekre itt nem térünk ki. S a terjedelmi keretek, illetőleg a műfaji jellegzetességek okán e kötet még a szűkebben vett vizualitás terén sem mutathat meg mindent, hiszen a mozgóképek, vagyis a film reprezentációs szerepét, néhány apró utalástól eltekintve, eleve ki kellett hagyni az említett metszetek közül.

Amit tehát e különleges – albumszerű, ám nem művészeti albumnak készült – kötet el kíván, és el tud mondani, azt elsősorban a látvány, s azon belül a képek révén teszi. Mondandóját meg- és felmutatja, prezentálja és dokumentálja, s a rövid bevezető írásokat kivéve nem verbálisan argumentálja. A képi tartalom válogatása és elrendezése mögött természetesen racionális elméleti megfontolások állnak, amelyek szövegszerűen is kifejtethetők volnának; prezentálásuk itteni módja azonban – a kultúr- és jogtörténeti értékek közvetítésén túl – várhatóan hatékonyabban ösztönzi majd továbbgondolásukat, és remélhetőleg a róluk szóló diskurzusban is különleges hatásokhoz vezet.

E kötet – bár igen sok esetben képzőművészeti alkotások bemutatása révén ragadja meg tárgyát – nem művészettörténeti album. S nemcsak a művészettörténetben járatlan szerző szándékai miatt nem az, hanem a dolog természete miatt sem. A képzőművészeti albumok valamilyen módon a „szépséggel” állnak kapcsolatban, az állam és a jog esetében azonban a „szép” pusztán kontingens kategória. Az államot és annak uralmi tevékenységét realizisztikusan megjelenítő képek például egy háború vagy népiirtás esetén sokszor egyenesen ijesztőek. Az Olvasót megrémisztő képek válogatása helyett arra törekedtem, hogy nézhető és nézgetni érdemes kötetet állítsak össze – olyat, amelynek képanyaga egyfelől láttat és ábrázol, de nem rettent el, másfelől elgondolkodtat, s valami olyasmit is megmutat, ami más módon nem volna látható.

Végül azt jegyzem meg, hogy az állam és a jog vizuális megjelenítésének *elméleti* kérdéseit az utóbbi évtizedekben egyre többen és egyre színvonalasabban elemzik a szakirodalomban. A folyamatosan bővülő irodalmat, melyre itt csak utalhatok,¹ alkalmasint olyan munkák is kiegészítik, amelyek elsősorban *képek megmutatása* révén tárják eléink tárgyukat – legyen szó (csak a legemlékezetesebb kiadványokat említve) az igazságosság és a jog megragadásának esztétikájáról² és ikonográfiájáról,³ a jogtörténeti szimbolikáról⁴ vagy a perkultúráról.⁵ Jelen kötet – azon túl, hogy kutatástörténeti szempontból egy illusztrált tanulmánykötet⁶ megkésített párja – ez utóbbiak hagyományát szeretné folytatni a maga tárgyi területén: az állam és a jog *egészét* illetően. Talán nem elbizakodott megjegyzés, hogy a kötet, melyet az Olvasó a kezében tart, a hazai jog- és államtudományi szakirodalomban ilyen értelemben úttörő vállalkozás.

Úttörő jellege azt is jelenti: egy ismeretlen táj bebarangolására invitálom az Olvasót – elsősorban a joggal, az állammal és a jogtudománnyal professzionális módon foglalkozó szakembereket, illetőleg az ezek iránt ily módon érdeklődő művelt közönséget, ideértve az e jelenségeket tanulmányozó egyetemi hallgatókat is. Mondanom sem kell, hogy egy ilyen barangolás csak kalandos lehet. Ám ha néha esetleg eltévedünk is, összességében remélhetőleg sikerül tartanunk az irányt. Abban bízom, hogy az itt bemutatott anyag áttekintése után Olvasóim (a válogatás nézegetői) azt mondják majd: rendhagyó jellege ellenére érdemes volt lapozgatni e kötetet, nézegetni a képeket, átolvasni a bevezető írásokat, elgondolkodni a felvetődő lehetőségeken, és átélni az annak során adódó kalandokat, melyek – már amennyiben ez az ilyen ügyekben egyáltalán lehetséges – kellemesek voltak, és emlékeztetések maradnak.

Takács Péter

JEGYZETEK

¹ A szakirodalom egyik jellegzetes területe a jogi és a politikai ikonográfia, a másik az e területekre eső szemiotika, melyek mellett természetesen számos más érdemi kutatás is zajlik. A klasszikusok – így Abraham M. Warburg, Erwin Panofsky és Ernst Gombrich – elméletének e területekre való alkalmazása és továbbgondolása kapcsán elég itt utalni a francia Robert Jacobra (vö. *Image de la Justice. Essai sur l'icongraphie judiciaire du Moyen Âge à l'âge classique*. Párizs, Léopard d'Or, 1994), az osztrák Gernot Kocherre (*Szimbólumok és jelek a jogban. Történeti ikonográfia*. Ford.: Herger Csabáné. Pécs, PTE ÁJK, 2008, eredetileg: München, C. H. Beck, 1992), a Yale Egyetem két kutatójának a témát összegző művére (Judith Resnik – Dennis Curtis: *Representing Justice. Invention, Controversy, and Rights in City-States and Democratic Courtrooms*. New Haven, Yale University Press, 2011), a genti, leuveni és bruges-i szellemi műhelyekben született írásokra (vö. Stefan Huygebaert – Georges Martyn et al. [szerk.]: *The Art of Law. Artistic Representations and Iconography of Law and Justice in Context, from the Middle Ages to the First World War*. Cham, Springer, 2018), valamint egy ma már klasszikus német kézikönyvre: Uwe Fleckner – Martin Warnke – Henrik Ziegler (szerk.): *Handbuch der politischen Ikonographie*. 2 kötet. München, C. H. Beck, 2011. A szakirányú szemiotikáról alapos áttekintést ad Anne Wagner – Jan M. Broekman (szerk.): *Prospects of Legal Semiotics*. Dordrecht etc., Springer, 2010. A kortárs irodalomból lásd még Peter Goodrich: *Imago Decidendi. On the Common Law of Images*. Leiden, Brill, 2017; Kamil Zeidler: *Aesthetics of Law*. Varsó, Wolters Kluwer – Gdańsk University Press, 2020; Kamil Zeidler – Joanna Kamień (szerk.): *Aesthetics of Law. From Methodology to Manifestations*. Cham, Springer, Law and Visual Jurisprudence 14, 2024. A hazai kutatásokban a szimbolika mellett különösen a jog- és kultúrtörténeti nézőpont lett hangsúlyos; lásd Kajtár István: *Bevezetés a jogi kultúrtörténetbe*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2004; Mezey Barna (szerk.): *Jogi kultúrák, processzusok, rituálék és szimbólumok*. Budapest, Gondolat, 2006; Mezey Barna – Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Jogi néprajz – Jogi kultúrtörténet*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2009.

² Lásd például Wolfgang Pleister – Wolfgang Schild (szerk.): *Recht und Gerechtigkeit im Spiegel der europäischen Kunst*. Köln, DuMont Buchverlag, 1988.

³ Lásd például Otto Rudolf Kissel: *Die Justitia. Reflexionen über ein Symbol und seine Darstellung in der bildenden Kunst*. München, C. H. Beck, 1997.

⁴ Lásd Gernot Kocher: idézett mű.

⁵ Lásd Kengyel Miklós: *Perkultúra. A bíróságok világa – A világ bíróságai*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2011.

⁶ Vö. Takács Péter (szerk.): *A jog megjelenítése, épített környezete és szimbólumai. A jogi kultúra látható világa*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2020. 840.